

FÖRENINGEN ELIAS FRIES ÄTTLINGAR

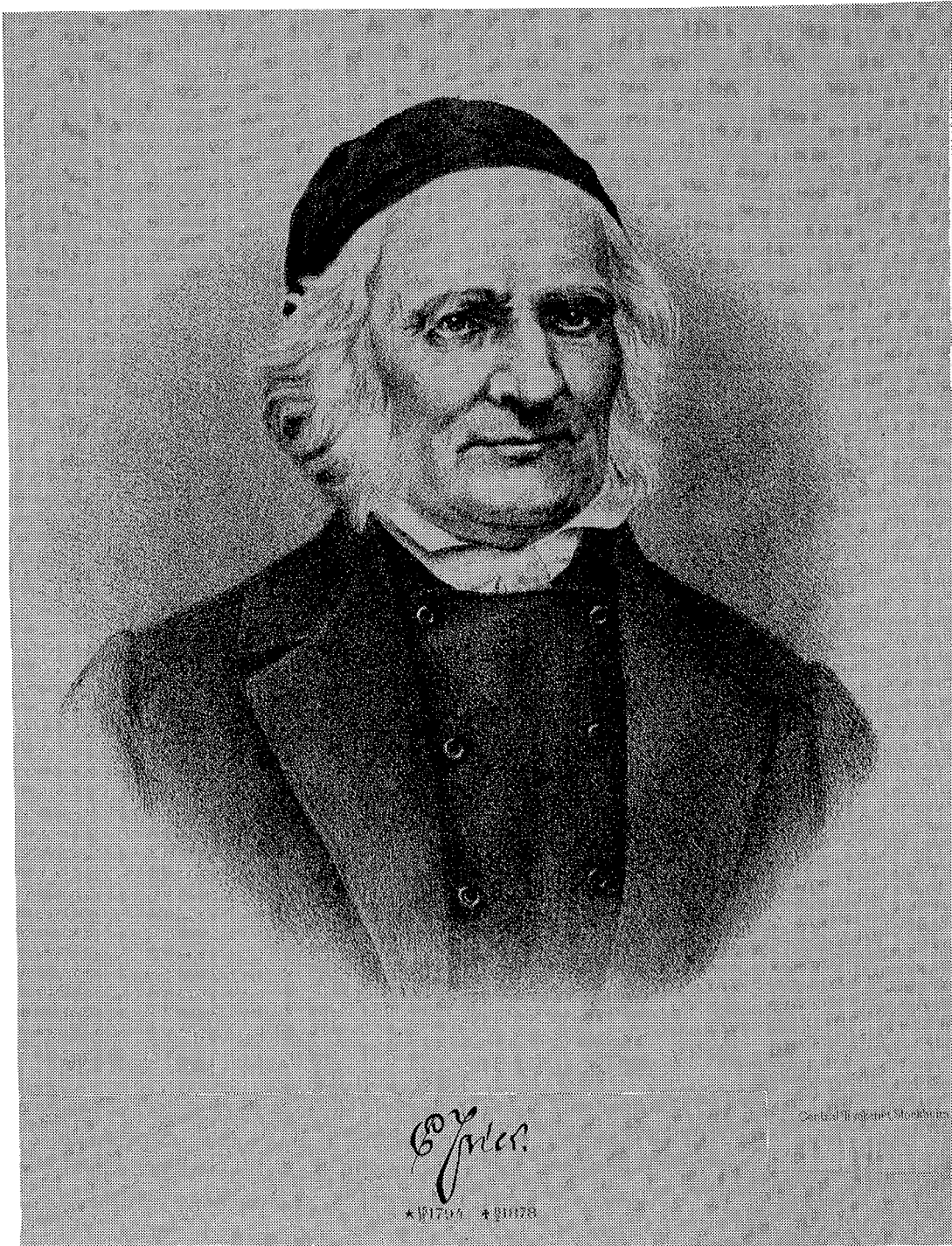
Skriftserie 8

Elias Fries:

KORT REDOGÖRELSE FÖR MINA MYKOLOGISKA STUDIER

Övers. från latinet av Gunnar Eriksson.

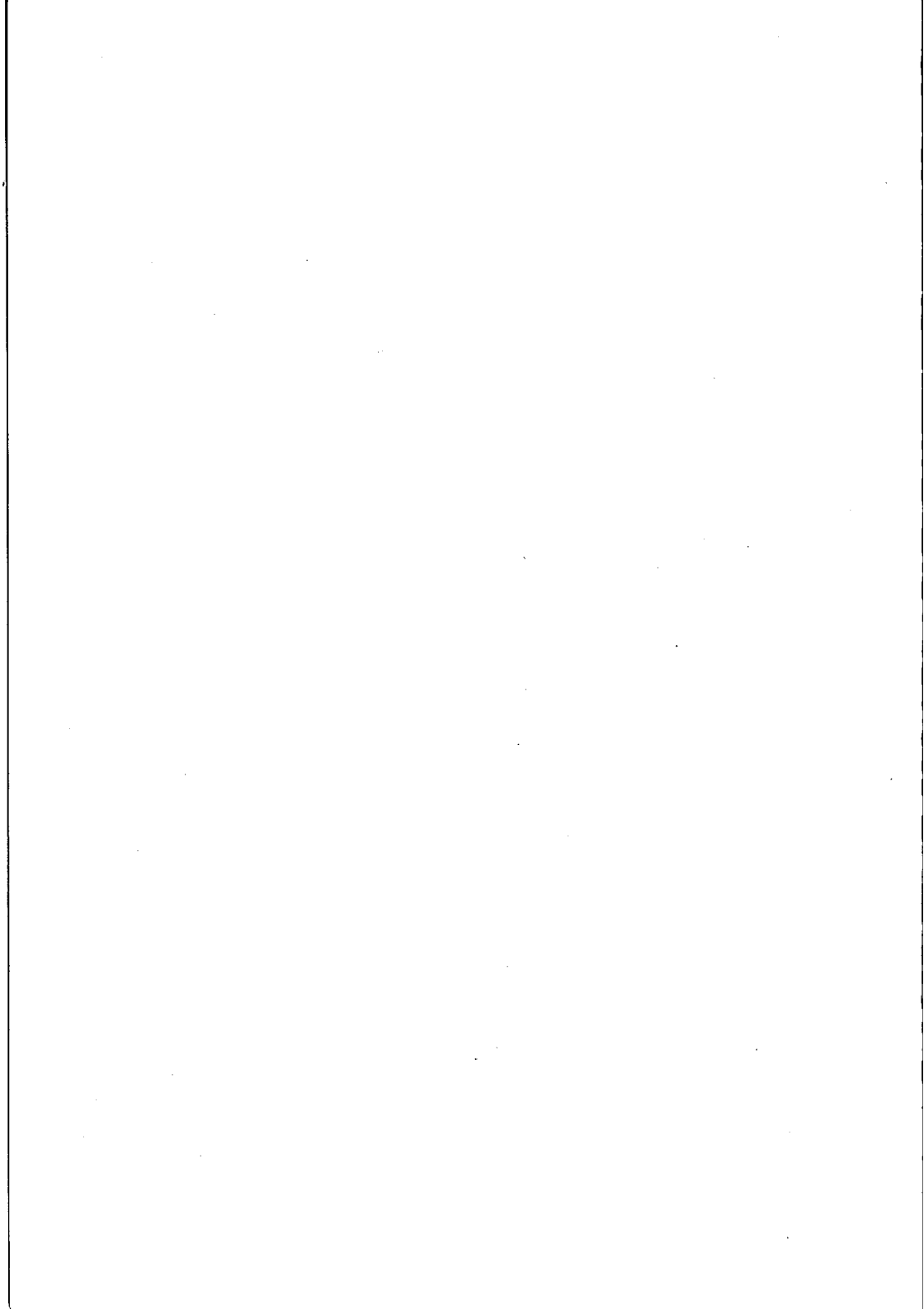
Uppsala 1988

G. J. Jones

11728

Copyrighted Material

"I västra Småland mellan åarna Nissan och Lagan ligger en ofruktbar och vild trakt, betäckt med omväxlande berg och skog af löf- och barrträd samt sjöar och träsk, där min käre fader i 47 år var präst i Femsjö socken och där jag själf är född och uppfostrad. Denna afskilda vrå af världen är mig kärare än någon annan, och den omfattar alla min första barndoms dyrbara minnen. Då ingen bättre lottad jämnårig gosse uppväxte på närmare håll, införde mig min fader i Floras rike - han hade nämligen själf i sin ungdom med kärlek omfattat växtkunskapen - på det att jag bland hennes skötebarn skulle finna lekkamrater. Häraf kom det, att jag redan vid 12 års ålder kände de flesta utmärktare växter i trakten. Ännu efter mer än ett halft århundrade påminner jag mig med tacksamt sinne, af hvilken beundran jag intogs, då jag 1806 följde min moder till en afbränd skog för att plocka smultron och jag där hade lyckan att finna ett jättestort exemplar af *Hydnum coralloides*¹⁾, hvilket först eggade mig taga kännedom om svamparna. Men då jag med anledning af den enda bok, som fans att tillgå, nämligen Liljeblads svenska flora, skulle examinera mitt fynd, stötte jag på ett för mig obekant ord, lamella, hvarför jag kort därefter under en vandring frågade min fader: "Dic pater, quid est lamella"²⁾. Med min fader fick jag nämligen ej tala annat än latin, hvarför jag lärde mig det latinska språket förr än det svenska. "Lamella", svarade han, "est lamina tenuis"³⁾, och då jag fått förklaringen, tyckte jag denna beteckning för svamparnes fruktbildning vara i hög grad fintlig, så att jag redan följande dag kunde känna de släkten, som voro upptagna i boken. Men långsammare voro framstegen i kännedom om arterna, emedan jag knappast kunde föreställa mig, att det vida öfvervägande antalet icke fans upptaget i vår flora. Året 1808, då fosterlandet sönderslets af krig på alla håll, och fältsjukan härjade vidt och bredt, samt till följd däraf skolan i Växjö var stängd, tillbragte jag på landet, och jag började då beskrifva alla de svampar, jag fann, samt antecknade dem med för tillfället påhittade namn. Sålunda hade jag, innan jag lämnade skola och gymnasium, lärt mig skilja 3-400 arter".

1) En taggsvamp.

2) Säg, far, hvad betyder lamella!

3) Lamella är en tunn skifva

År 1811 tog jag själv och mina skolkamrater farväl av Växjö och vi sökte oss alla till universitetet i Lund, fastän jag drogs av en liksom medfödd kärlek till Uppsala, det uråldriga sätet för botaniken i Sverige; ty gymnasielärarna hade med en mun förmanat oss att akta oss för Uppsala på grund av den där vid denna tid förhärskande schellingianismen och romantiken (fosforismen kallad i Sverige). (Rydeman:) Då vi från Smålands bergsbygd färdades ned på Skånes dimmiga slätt tyckte mina kamrater att de blivit nedsänkta till de stygiska fälten, men jag däremot fann mig försatt till de elyseiska, både för de nyheter, som trakten erbjöd och för det akademiska biblioteket med dess bokskatter (slut Rydeman). (Fast det står: "för de nyheter som både själva trakten och det akademiska biblioteket erbjöd"). Även om däri saknades böcker som i sig själva kunde kallas mykologiska, kan ingen som själv ej brottats med liknande svårigheter föreställa sig med vilken lust jag, som besökte biblioteket varje timme det höll öppet, kände igen arterna i Flóra Danica, i Jacquins böcker, i Buxbaumius grova planscher, för mig högst välkända men namnlösa. Mest upplyste mig emellertid två män i mina studier, den lundensiska botanikens solar, en nedgående (A.J. Retzius), en uppgående (C.A. Agardh), vilka båda genast omfattade mig med sällsynt gunst och välvilja; av den senare fick jag till låns Persoons Synopsis fungorum, som jag inom kort grundligt lärde mig, av den förre Albertinis Conspectus Fungorum Agri Niskiensis, vilken lärde mig fler ting i vetenskapen än någon annan bok. Påföljande år samlade jag särskilt Hyphomyceter och Epiphylli (lägre svampar), som jag förut försummat; men jag insåg snart att största delen av dessa intet annat var än elementära stadier, som vi nu för tiden säger, till de mer fullkomliga; men dessa arter ha alltid synt mig tarvliga och oädla och icke värda att särskilt

anmärkas annat än av dessa som gläder sig åt att öka antalet arter. Själva lättheten att bestämma dem med hjälp av växtplatsen väckte min leda, då jag blott kände glädje vid att överyvinna svårigheter. Ingen art av svampar kände jag genom tradition utan bestämde vid denna tid dem alla av egen kraft.

År 1813, uppfyllt av oväder och regn, erbjöd en rikare skörd än vanligt av svampar. Upptagen av hårda studier för den filosofiska graden, drogs jag åt två håll mellan Homeros och svamparna tills jag ägnade dem båda sin tid. Sedan jag emellertid följande år fullgjort mina så kallade akademiska specimina, och utnämnts till Botanicæ Docens ägnade jag mig med gott samvete helt åt svamparna (utan att likväl försumma någon av botanikens (rei herbariæ) delar). Men för att konsultera större mykologiska verk, vilken litteraturtyp jag saknade i Lund, besökte jag under november detta och tio följande år Köpenhamn, och där till en bokhandlare gav jag första delen av mitt manuskript Observationes Mycologicae, bestående av svampar som jag framför allt samlat år 1813. Vid samma tid omfattades jag med en sällsynt gunst av den utomordentlige (Olof) Swartz, den redligaste och humanaste man av alla dödliga som jag för egen del lärt känna, som förbrukade sig för att stå andra till tjänst och som lagt grunden till svampstudiet i Sverige. På hans uppmaning började jag samma år sammanskriva Monographia Pyrenomycetum Sueciæ, vilken jag 1816 erbjöd Kungl. Vetenskapsakademien i Stockholm. Följande år (1815) tillbringade jag i Småland och beskrev särskilt hymenomyceter (hattsvampar), ur vilken skörd är hämtad andra delen av Observationes Mycologicae. På grund av förläggarens slarv är emellertid båda (delarna) så vanställda av tryckfel, att jag fann

det nödvändigt att utge beskrivningarna i denna bok i rättat skick.

Av erfarenheten hade jag lärt att Persoons system inte var tillräckligt och började därför 1816 forma ett nytt och underkasta alla arter en helt ny granskning. Det smärtar mig i hög grad att mikroskopens konstruktion vid denna tid var så ofullkomlig att man inte kunde åberopa sig på de finare detaljerna. Men vilken skicklighet som fordrades för att observera exempelvis hattsvamparnas vid denna tid förbisedda sporer, då varje art åter måste uppsökas på sina lokaler, kan ingen lätt förstå. Det system över Agaricus (skivsvamparna) som utarbetades detta år har mottagits med så stort gillande, att ingen hittills vågat sig på något nytt. - År 1817, som överflödade på svamp, samlade jag under dagliga exkursioner en stor skörd av gasteromyceter (buksvampar), beskrivna i det lilla arbetet Symbolae Gasteromycetum, och jag sammanskrev det första utkastet av Systema Mycologicum med avsikten att på nytt jämföra och utöka med nästa års samlingar. Men år 1818 blev svampskörden så liten att jag förgäves sökte en mängd svampar på deras vanliga växtställen, varför jag försiktigare än nödvändigt lade åsido många för mig sedan förut välkända arter och underordnade andra, som var faktiskt åtskilda, under sina närmast stående artfränder. Hösten 1819 hämtade jag en större mängd ur Skånes skogar, så att jag kunde införa åtskilliga då samlade arter i första volymen av Systema Mycologicum, som samma år gick i press och året därpå avslutades; men på titelbladet bestämde bokens förläggare att året 1821 skulle läsas.

Detta år strövade jag enligt min vana i skogarna och studerade särskilt Discomyceter (disksvampar) och iordningställde

den samling av Scleromyceti Suecici som jag redan tidigare påbörjat för att bilda grunden till Systema Mycologicum II, vars första del utgavs 1822 och senare del 1823. Skogarnas omväxling (gran-, tall-, bok-, ek-, björk-, al-, asp-, lind-, etc.) i Femsjötrakten och buskmarkerna på den skånska slätten kompletterade varandra och underlättade i hög grad dessa studier. Vad jag högst önskade vid denna ålder var att få se de mest fjärran trakter, vilket det ekonomiska läget inte tillät, och intet hopp gynnade mig vid denna tid - o, hur mycket lyckligare ni, som idag bedriver studier! - om att erhålla ett offentligt stipendium; varför jag inte kunde färdas längre än fötterna tålde. Men med reslig och vig kropp och vid god hälsa var det då inte svårt att vandra $7\frac{1}{2}$ mil (femtio tusen dubbelsteg) på 12 timmar. Men då jag 1824 begivit mig till Mellansverige för att bese Swartz, Wahlenbergs och Acharius lavsamlingar med exkursioner i Roslagens skärgård, utsattes jag för regn och blåst i öppen båt under en hel dag och var från denna tid sjuk under ett helt år. Sedan jag uppgivit allt hopp om tillfrisknande företog jag till minne av min hembygd en uppräknig av Femsjötraktens växter (Enumeratio stirpium agrî Femsjonensis) (i vilken även svamparna anförs) och dikterade för min trogne vän N.O. Ahnfelt Systema orbis vegetabilis, för att diverse nyfynd och nya uppfattningar skulle offentliggöras. Men under följande höst (1825) när svamparna framträdde levde jag åter upp, så att jag kunde göra om de föregående exkursionerna och vintertiden med största fördel utforska de alltför försummade Auricularineae (gelésvamparna). Under denna tid sändes från alla länder ofantliga mängder av svampar till mig, med vilkas bestämning jag dagligen var sysselsatt och varav jag beskrev de nya i El'enchus Fungorum I, II, 1827-28. Men då Meyer och Wallroth med stort buller och larm sökte helt

och hållet rasera Acharius Lichenologia, vars tradition jag fullständigare höll fast vid, ägnade jag 1826 och 27 en särdeles flit åt lavarna, som var mig kära sedan barn- domen, och iordningställde flera utgåvor av Lichenes Sueciae Exsiccati (första upplagan av I - III utkom tillsammans med Lichenum Dianome Nova 1817), för att åtminstone bevara det viktigaste. År 1828 besökte jag Nordtyskland och särskilt Berlinmuseet. Återkommen redigerade jag färdigt första sektionen av Systema Mycologicum III liksom följande år Eclogae Fungorum ur Berlins och min gamle vän Kunzes museum. Därefter var jag upptagen med att iordningställa Lichenographia (står; Lichenologia) Euro-paea. På fordran från verkets förläggare tvingades jag 1831 mot min vilja övergå till sista sektionen av Systema Mycologicum, då salig Kunze, som hade åtagit sig detta arbete, förhalat saken. Detta är skälet till att jag behandlat dessa tvetydiga och sällsamt mångformiga eller i sig högst oädla, (som Uredineae, i vilkas uppräknande jag inte ville förbruka tid och papper) blott summariskt.

Under de följande åren hade jag, fastän jag forskade på annat, samtidigt samlat många viktiga hattsvampar, vilkas beskrivning jag emellertid hellre ville förena med en allmän studie, än lämna i spridda bidrag, vilka ofta enligt min erfarenhet mer ökar än minskar svårigheterna med ett fullständigare studium. Därför hade jag knappt fört Systema Mycologicum till slut innan jag en tredje gång fullständigt från början tog mig an studiet av svamparna, nyttjande mitt tidigare skrivna som någon främmandes, och granskande allt på nytt med förbättrade hjälpmedel. Under sommar och höst åren 1832-34 observerade jag under dagliga turer i skogarna hattsvampar och särskilt Cortinarii (spindelskivlingar), jämförande på nytt flera gånger de

givna definitionerna med naturen; men vinter och vår samlade jag Pyrenomycetes (vårtsvampar) och granskade dem under mikroskop, som sedan utgivandet av Systema Mycologicum underbart hade förbättrats och gjorts starkare. Vintern 1832-33 publicerades en ytterst rik samling lavar, 1833-34 en liknande samling vårtsvampar. En inledning till en förbättrad och utökad indelning, som utarbetats dessa år och där discomyceterna skildes från hymenomyceterna etc. framlade jag i Flora Scanica 1835. Sedan jag satt bo i Uppsala fann jag mig snart förflyttad liksom till en svamparnas nya värld; av Cortinarii och Hydna (taggsvampar) etc. samlade jag en stor skörd och upptäckte många andra som tidigare inte samlats under outtröttliga exkursioner 1835-1837. Epicrisis Systematis Mycologici, som i januari 1837 sändes till tryckning avslutades först i juni 1838 på grund av svårigheter med att detaljputsa verket (varje synonym måste t.ex. utredas flera gånger). För min del skulle jag knappast tro att något annat botaniskt verk av detta slag kan utmärkas av mer uthålliga eller längre utsträckta observationer ute i själva naturen eller av fullständigare eller uthålligare studium av litteraturen ända från de äldsta tider. Själva den koncisa kortheten, nästan med stenstil, där allt var utelämnat om vilket man ej kunde skapa sig ett klart begrepp, var mycket krävande. Jag hade i sinnet att framlägga en ny synopsis över ascomyceterna, grundad på 600 nya analyser. Men mina samtida under Cordas ledning, som nästan helt saknade kunskap om de mer fullkomliga svamparna, värderade inte saken rättvist (de mer erfarna, som finns nu, erkänner till min glädje våra mödor), varför jag, som ej ville förbruka tid, krafter och pengar på ett så otacksamt studium, odlade detta blott för själens och lustens skull. Från denna tid har av mig enbart utgivits mindre kommenta-

rer, i vilka beskrivs "Fungi Preissiani" i Lehmann, Plant. Preiss., "Fungi Wahlbergii" från Natal i Vetenskapsak. Handlingar, "Fungi Afzeliani" och dem i Köpenhamns museet från Guinea, "Fungi Liebmanniani" från Mexiko med tillägg av ett flertal från Förenta staterna, "Oerstedii" från Västindien och Costa Rica, "Didrichsenii" och "Kamphöveneri" från Nikobarerna och Stilla Oceanens öar i Uppsalasocietetens Acta samt "Hymenomyces Novi in Suecia detecti" i K. Vetenskapsak. Förhandlingar. I övrigt har jag utgivit olika skrifter på svenska rörande svamparnas användning och biologi, av vilka jag särskilt ville anbefalla Svamparnes calendarium till mykologernas uppmärksamhet.

Men år 1844 beslöt Kungl. Vetenskapsakademien i Stockholm att alla arter särskilt av hymenomyceter som ej kan bevaras torkade på dess bekostnad skulle avbildas och gav uppdraget att bestämma bilderna till mig. På så sätt påbörjade jag ännu en fjärde gång på nytt hymenomyceterernas studium. Under de sista 12 åren har ungefär lika många hundraden av arter avbildats efter levande exemplar med sina ursprungliga färger, genom vilkas publicering vi hoppas att en bestående grund lagts för arternas bestämmande. Då emellertid kostnaderna för ett så stort arbete för närvarande är avskräckande, har jag funnit det nyttigt att utge denna kommentar till bilderna, så att beskrivningarna av alla av mig samlade arter, spridda i olika böcker, må samlas på ett ställe (Monographia Hym. Suec.). Då emellertid ett sådant arbete torde finna få läsare har blott hundra exemplar utgivits av tryckeriet.

Under mitt livs skymning gläder det mig att minnas hur många nöjen studiet av de högre svamparna, fullföljt under mer än femtio år, har berett mig. Fastän jag inte underlåtit att

följa någon del av botaniken (res herbaria) ut i enskildheterna har svamparna alltid varit älskade framför de övriga. De flesta avskräcks av det ofantliga artantalet, men hymenomyceterna är inte oändliga, som de s.k. epiphylliska svamparna, som därför måste hanteras på annat sätt; jag gläder mig över att under de senaste 12 åren ha observerat ytterst få nya. Åt botanister som vistas på landsbygden anbefaller jag deras studium såsom en ständig källa till lust och beundran av den vishet som härskar över hela naturen.

Elias Fries' lilla självbiografi *Historiola studii mei mycologici* ingick ursprungligen i hans *Monographia Hymenomycetum Sueciae* (vol. 1, 1857). En ny upplaga med smärre ändringar och tillägg om hans författarskap åren 1857-78 lät hans söner Thore och Robert ingå som avslutning på hans arbete *Icones selectae...* (vol. 2, 1884), som de slutförde efter hans död. I föreliggande översättning har dessa tillägg ej medtagits. Översättningens första avsnitt (fram till år 1811) utgöres av ett omtryck av sid. 23-25 i L. Rydemans bok om Elias Fries, varvid den ursprungliga stavningen bibehållits.